

Nowe stanowisko *Muscari comosum* (L.) Mill. (Liliaceae) na Dolnym Śląsku

A new locality of *Muscari comosum* (L.) Mill. (Liliaceae) in Lower Silesia

ALICJA BERA, EWA SZCZĘŚNIAK

*A. Bera, E. Szczęśniak, Zakład Bioróżnorodności i Ochrony Szaty Roślinnej,
Instytut Biologii Roślin Uniwersytetu Wrocławskiego, ul. Kanonia 6/8,
50-328 Wrocław; e-mail: ewaszcz@biol.uni.wroc.pl*

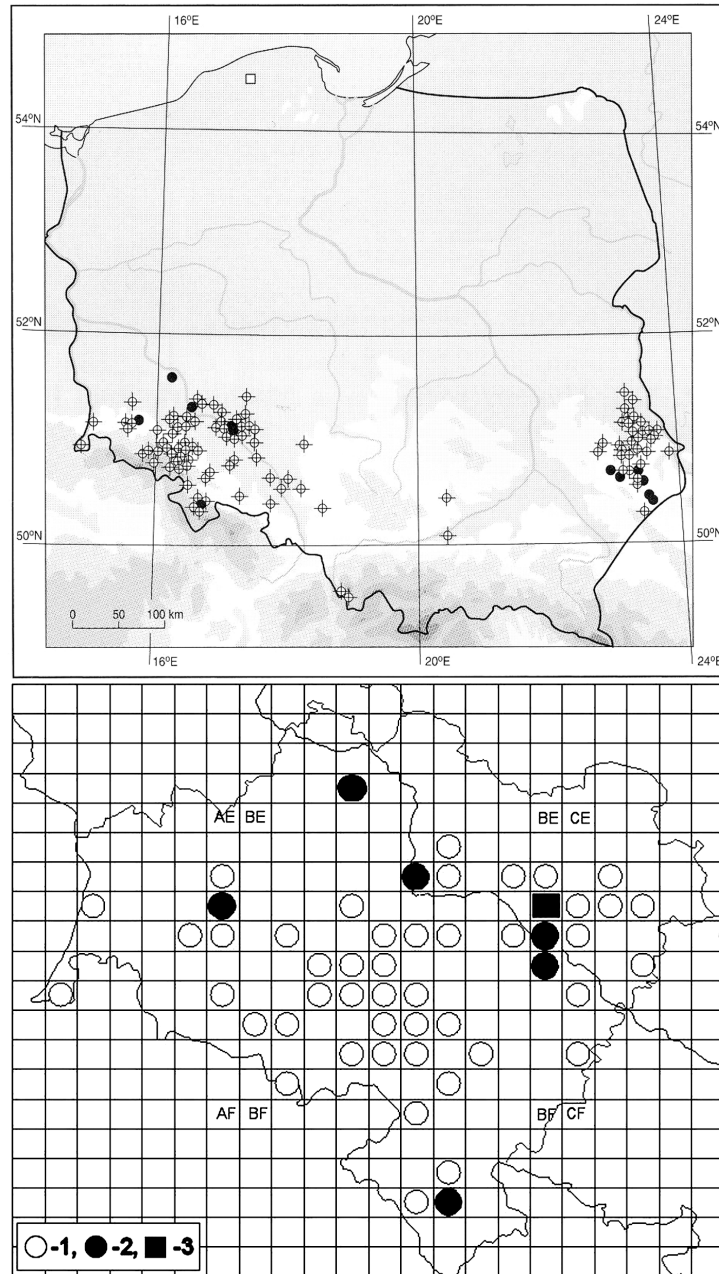
ABSTRACT: *Muscari comosum* is a sub-Mediterranean species, very rare and critically endangered in Poland nowadays. A new locality found in 2007 near Pierwoszków (Wał Trzebnicki Ridge) is the 7th existing in Lower Silesia, i.e. it is less than 10% of all known sites. The isolated population consists of 53 specimens and is endangered by anthropogenic impact and a succession of vegetation.

KEY WORDS: *Muscari comosum*, red list, endangered species, Lower Silesia

Wstęp

Szafirek miękkolistny *Muscari comosum*, submediterrański gatunek notowany niegdyś w Polsce na ponad 150 stanowiskach, jest obecnie taksonem wymierającym. Na przełomie XX i XXI w. odnotowano zaledwie 13 jego wystąpień (Kącki i in. 2001), co stanowi mniej niż 10% stanu obserwowanego sto lat wcześniej i stało się powodem włączenia go do czerwonej księgi w kategorii CR – krytycznie zagrożony wymarciem. Stanowiska szafirka miękkolistnego grupowały się przede wszystkim na Dolnym Śląsku i na Lubelszczyźnie i tam zachowały się jego pojedyncze wystąpienia. Ponadto pojedyncze obserwacje, obecnie o wartości historycznej, podawano z Górnego i Cieszyńskiego Śląska oraz wyżyny Małopolskiej (ryc. 1a). Od ukazania się drugiej edycji polskiej czerwonej księgi roślin stwierdzono występowanie szafirka miękkowłosego na

BERA A., SZCZĘŚNIAK E. 2008. A new locality of *Muscari comosum* (L.) Mill. (Liliaceae) in Lower Silesia. *Acta Botanica Silesiaca* 3: 155–160.

Ryc.1. Rozmieszczenie *Muscari comosum*: a) w Polsce (za Kąckim i in. 2001); b) na Dolnym Śląsku. 1 – stanowiska historyczne, 2 – stanowiska potwierdzone w ostatnich 15 latach, 3 – nowe stanowisko

Fig. 1. Distribution of *Muscari comosum*: a) in Poland (according to Kącki et al. 2001); b) in Lower Silesia. 1 – historical sites, 2 – sites confirmed in last 15 years, 3 – a new site

24 kolejnych stanowiskach: 22 na Lubelszczyźnie (19 nowych, 3 potwierdzenia stanowisk historycznych; Chmielewski 2007) i 2 nowych, skrajnie małych, na Opolszczyźnie (Spalek 2002). Liczba stanowisk uznawanych za istniejące wzrosła do 38, co stanowi około 20% wszystkich odnotowanych wystąpień. Uwzględniając skrajnie małą liczebność części populacji nie ma wskazań do obniżenia kategorii zagrożenia – gatunek w Polsce pozostaje krytycznie zagrożony wyginieciem.

Na terenie Polski szafirek miękkowłosy osiąga północny kres zasięgu. Jest to takson ciepło- i światłolubny, przy tym słaby konkurencyjnie. Najczęściej notowany był w zbiorowiskach termofilnych muraw i okrajków z klas *Festuco-Brometea*, *Koelerio-Corynephoretea* i *Trifolio-Geranietea*.

1. Morfologia i biologia gatunku

Szafirek miękkowłosy jest geofitem, zimującym w postaci cebuli. Osiąga ona średnicę do 3 cm i znajduje się często na znacznej głębokości, nawet poniżej 20 cm pod powierzchnią ziemi. Wiosną, w kwietniu lub maju, w zależności od warunków pogodowych danego roku, wypuszcza długie do 50 cm i szerokie do 2,5 cm liście, o charakterystycznym niebieskawym nalocie, szorstkim brzegu oraz bardzo często widocznym na szczycie liścia jakby odcisniętym trójkącie. Pąki kwiatowe pojawiają się później, już po pełnym rozwinięciu liści – najczęściej w czerwcu, lub na początku lipca. Pęd kwiatowy jest wniesiony, osiąga wysokość do 70 cm, w szczytowej części niesie kilkadziesiąt kwiatów zebranych w groniasty kwiatostan, stopniowo wydłużający się w czasie kwitnienia. Kwiaty płodne są niepozorne, brązowawe do brunatnych i małe. Rolę powabni pełnią kwiaty płonne, zebrane w szczytowej części kwiatostanu i wybarwione razem z dłuższymi od nich szypułkami na intensywnie niebieski kolor (ryc. 2). Owocem jest torebka. Torebki zawierają po kilkadziesiąt czarnych nasion, dojrzewających późnym latem. Część nasion kiełkuje jeszcze w tym samym roku, lecz większość rozpoczyna wzrost wiosną roku następnego. Liście młodych siewek są wąskie, trawiaste i niepodobne do liści starszych egzemplarzy.

2. *Muscari comosum* na Dolnym Śląsku

Na Dolnym Śląsku gatunek występował na rozproszonych stanowiskach w całym regionie poza częścią północno-zachodnią, większe nagromadzenie wystąpień odnotowano głównie na Nizinie Śląskiej oraz w niższych partiach Sudetów środkowych i ich pogórza. Obserwowany był na ponad 80 stanowiskach, co stanowi więcej niż połowę notowań z Polski. W ostatnich 20 latach odnotowano zaledwie 6 wystąpień (ryc. 1b). Poza jedną z wrocławskich populacji,

Ryc. 2. Kwitnący *Muscari comosum* na stanowisku koło Pierwoszowa (fot. Alicja Bera)
Fig. 2. Flowering *Muscari comosum* on the locality near Pierwoszów (photo by Alicja Bera)

liczącą zaledwie kilka okazów w chwili odnalezienia w roku 2000 (Dajdok, Kącki, inf. ustna), a obecnie składającą się już z ponad 3400 kwitnących roślin (Brudzińska, Wójcik 2006), wszystkie pozostałe dolnośląskie populacje są nieliczne, obejmują od kilku do kilkudziesięciu okazów, nie przekraczając 50 i nie wykazując tendencji zwyżkowych. Świadczy to o ich słabej kondycji i najprawdopodobniej niezbyt sprzyjających warunkach siedliskowych. Niewielka liczebność i izolacja poszczególnych wystąpień powodują, że są one w dużym stopniu zagrożone (Szczęśniak 2003).

3. Charakterystyka nowego stanowiska

Podczas badań terenowych roślinności ciepłolubnej wzgórz Trzebnickich i ich przedpola, prowadzonych w latach 2006–2007 stwierdzono obecność *Muscari comosum* w okolicach wsi Pierwoszów (przedpole Wału Trzebnickiego), kwadrat ATPOL BE39 (Zajac 1978). Podobnie jak pozostałe dolnośląskie populacje, jest to wystąpienie stosunkowo niewielkie, liczy 53 osobniki, z czego 14 w 2007 roku kwitło (ryc. 2). Zaowocowało jedynie kilka roślin – pozostałe zostały zerwane.

Siedlisko, w którym występuje, to degenerująca obecnie ciepłolubna murawa, zachowana w pasie między drogą, a nasadzeniem sosnowym. W bezpośrednim sąsiedztwie szafirka rosną: *Festuca rubra*, *Poa pratensis*, *Poa compressa*, *Phleum phleoides*, *Arrhenatherum elatius* oraz *Sedum maxium*, *Euphorbia cyparissias*, *Vicia hirsuta* i *Trifolium campestre*.

4. Zagrożenia

Szafirek miękkowłosy jest gatunkiem bardzo atrakcyjnym przez krótki czas, kiedy kwitnie i niebieskie kwiatostany są bardzo dobrze widoczne. Wiosną w fazie rozwijania liści oraz późnym latem, gdy roślina zamiera, jest nieefektywny i nie wzbudza zainteresowania. Bezpośrednim zagrożeniem jest zrywanie kwitnących roślin, co obserwowano w 2007 roku. Powoduje to zmniejszenie liczby produkowanych nasion, więc redukuje także szansę na zwiększenie liczebności populacji. Nie zaobserwowano wykopywania cebul, więc chwilowo nie ma zagrożenia bezpośredniego zniszczenia stanowiska.

Niebezpieczny dla populacji może być wywóz i składowanie drewna z gospodarczego nasadzenia sosny, na skraju którego rośnie gatunek. W 2007 roku ścięte gałęzie i cieńsze pnie układano w stos zaledwie kilka metrów od stanowiska.

Bardzo istotne i najsilniej zagrażające populacji są zachodzące obecnie zmiany siedliska. W efekcie postępującego zacienienia oraz eutrofizacji, związanej z przydrożem i bliskim sąsiedztwem obszarów rekreacyjnych, następuje wzrost zwarcia roślinności, przede wszystkim poprzez zwiększenie udziału traw. Tendencja ta może się okazać niebezpieczna dla szafirka i doprowadzić do zaniku stanowiska.

Literatura

- BRUDZIŃSKA A., WÓJCIK G. 2006. Stanowisko szafirka miękkolistnego *Muscari comosum* (L.) Mill. na łąkach nadodrzańskich we Wrocławiu. – Chrońmy Przyr. Ojcz. **62**(1): 93–97.
- CHMIELEWSKI P. 2007. Nowe stanowiska szafirka miękkowłosego *Muscari comosum* (L.) Mill. W województwie lubelskim. – Chrońmy Przyr. Ojcz. **63**(1): 6–15.
- KĄCKI Z., KUCHARCZYK M., DAJDOK Z. 2001. *Muscari comosum*. – W: KĄCKI Z., KUCHARCZYK M., DAJDOK Z. (red.), Polska czerwona księga roślin. – PAN, Inst. Botaniki im. W. Szafera, Inst. Ochrony Przyrody, Kraków, s. 419–421.
- SPAŁEK K. 2005. Nowe stanowiska szafirka miękkowłosego *Muscari comosum* (L.) Mill. na Śląsku Opolskim. – Chrońmy Przyr. Ojcz. **61**(2): 94–96.
- SZCZĘŚNIAK E. 2003. Rzadkie i zagrożone gatunki ciepłolubnych muraw na Dolnym Śląsku. – W: KĄCKI Z. (red.), Zagrożone gatunki flory naczyniowej Dolnego Śląska. – Inst. Biologii Roślin U.Wr., PTPP „pro Natura”, Wrocław, s. 85–107.
- ZAJĄC A. 1978. Założenia metodyczne „Atlasu rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce”. – Wiad. Bot. **22**(3): 145–155.

Summary

Muscari comosum is a sub-Mediterranean species, which occurs in Poland at the northern border of its geographical range. Until the year 2001 the species had been observed in Lower Silesia and Lubelszczyzna on more than 150 sites (Fig. 1a), but only 13 sites were confirmed after the year 1980. It was very rare and classified as critically endangered in Poland (Kącki et al. 2001). In the last 5 years the species has been observed on 24 new localities but all of them are situated beyond Lower Silesia region.

A new site near Pierwoszków (foreground of Wał Trzebnicki Ridge) was found in 2007. It is the 7th locality in Lower Silesia (Fig. 1b). The isolated population consists of 53 individuals. Only 14 plants flowered in 2007 and only a few produced seeds because some of them were picked up by people. The population is endangered because of isolation and small number of specimens. The main threatening factors are anthropogenic impacts and a succession of vegetation.